

Joanna PICEWICZ

Zagadnienie transplantacji w dokumentach społecznej nauki Kościoła

Streszczenie

Transplantacja (łac. *transplantare* – szczepić, przesadzać), czyli wszczepienie biorcy narządu, tkanki lub komórek dawcy, niewątpliwie stanowi znaczący krok naprzód w rozwoju nauk medycznych. Przeszczepianiem narządów zajmuje się transplantologia. Wyróżnia się kilka rodzajów przeszczepień. W większości przypadków tkanki lub narządy pobierane są ze zwłok, jeżeli dawca za życia wyraził na to zgodę lub bez takiej zgody, gdy wszelkie inne czynności ratujące życie pacjenta nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, a u dawcy stwierdzono całkowite i nieodwracalne uszkodzenie układu nerwowego.

Transplantacja to skomplikowana i zarazem ryzykowna metoda leczenia, będąca niejednokrotnie jedyną szansą na uratowanie życia chorej osobie. Organu nie można kupić – jego przekazanie wymaga zgody samego dawcy i/lub jego krewnych. Dawstwo jest więc silnie związane z problematyką etyczną. Różna jest też świadomość idei transplantacji w społeczeństwie.

Niniejszy artykuł, analizując dokumenty społecznej nauki Kościoła, pragnie przedstawić jego stanowisko wobec zagadnienia transplantacji. Poparcie dla wysiłków medycyny i techniki

(a więc i dla szlachetnej idei zastąpienia chorego narządu organem dawcy) widoczne w nauczaniu Kościoła, warunkowane jest poszanowaniem dla życia i ciała istoty ludzkiej, poczynwszy od poczęcia aż do śmierci. Najwięcej uwagi poświęcono problematyce przeszczepiania narządów w nauczaniu JANA PAWŁA II, który wielokrotnie wypowiadał się na ten temat i dobrowolne przekazywanie narządów uważał za wyraz wyjątkowej miłości bliźniego.

Słowa kluczowe: przeszczepianie narządów – nauczanie społeczne Kościoła

Zagadnienie transplantacji dotyczy każdego z nas, nierzadko bezpośrednio. Praktyka ta oscyluje na granicy życia i śmierci człowieka. Nieuleczalna choroba, tj. stałe uszkodzenie organu, niezbędnego do normalnego życia, przyczynia się do skazania ludzi na śmierć. Zabieg transplantacji daje możliwość „ucieczki od śmierci”, a tym samym umożliwia „zaszczepienie dalszego życia”¹. Człowiek cierpiący na śmiertelną chorobę jest otwarty na każde rozwiązanie, które pozwoli mu nadal żyć, nawet jeśli rozwiązanie to wiąże się z wysokim ryzykiem niepowodzenia². Medycyna po raz pierwszy znalazła się w sytuacji, w której można uratować życie człowiekowi wtedy, gdy żywot innej osoby zgaśnie. Praktyka przeszczepowa różni się od innych praktyk tym, że aby udzielić pomocy chorej osobie, musi dysponować specjalnym „lekiem” w postaci organu, którego nie można nabyć drogą kupna³ ani też wytworzyć. „Lek” ten pochodzi z organizmu drugiego człowieka. Ludzie zagrożeni śmiercią widzą nadzieję na życie poprzez wszczepienie organu czy organów innego człowieka.

Kościół nadzwyczaj ostrożnie podchodzi do każdego *novum* w naukach medycznych i biologicznych. Wielokrotnie zadaje pytania, uwypukla wątpliwości, które pojawiają się wraz z postępem nauk, próbuje rozważyć nurtujące kwestie, pozostające często w sprzeczności z kanonem etycznym. Warto tu przytoczyć fragment przemó-

¹ HASKOVCOVA, *Między życiem a śmiercią*, s. 128.

² *Ibid.* s. 171.

³ Niniejszy artykuł nie zajmuje się bliżej problemem handlu ludzkimi organami.

wienia JANA PAWŁA II do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego:

Jest zatem oczywiste, że jakikolwiek zabieg medyczny wykonywany na człowieku musi podlegać pewnym ograniczeniom: ograniczeniom wyznaczonym nie tylko przez możliwości techniczne, ale także przez szacunek dla ludzkiej natury jako takiej, rozumianej w całej pełni: „Nie wszystko [...], co jest technicznie możliwe, jest tym samym moralnie dopuszczalne” (Kongregacja Nauki Wiary, *Donum vitae*, Wstęp, 4)⁴.

Podczas podejmowania poważnych prób na polu medycznym z zakresu praktyki przeszczepowej Kościół zawsze zajmował określone stanowisko w kwestiach etycznych. Dlatego warto przyrzeć się dokumentom społecznej nauki Kościoła (PIUS XI, PIUS XII, PAWEŁ VI, JAN PAWEŁ II, BENEDYKT XVI), by poznać jego stanowisko w tej sprawie.

Okres pontyfikatu PIUSA XI (1922–1939) zapoczątkował rozpatrywanie zagadnienia transplantacji. W swej encyklice *Casti connubii*⁵ (1930) zaznacza, że jest niedopuszczalne, aby istota ludzka mogła zmieniać naturalne przeznaczenie „ludzkiego ciała i jego poszczególnych organów”⁶.

PIUS XII (1939–1958) omawianie kwestii przeszczepiania rozpoczęł podczas zebrania uczestników Kongresu Histopatologii Systemu Nerwowego w 1952 roku. Papież nie odniósł się przychylnie do stosowania tejże praktyki. W swym dokumencie pisze, iż: „człowiek nie jest absolutnym panem swego ciała i swego ducha”⁷. Akcentuje zatem, że: „nie ma więc prawa narażać swej integralności fizycznej i psychicznej w imię medycznych poszukiwań, jeżeli mogą one narażać go na

⁴ JAN PAWEŁ II, *Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty. Przemówienie do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego*, nr. 2.

⁵ „O małżeństwie chrześcijańskim na tle obecnych stosunków, potrzeb, błędów i wykroczeń w rodzinie i społeczeństwie”.

⁶ PIUS XI, *Casti connubii*, w: SIKORA, *Europejskie standardy bioetyczne*, s. 163.

⁷ PIUS XII, *Przemówienie do delegatów*, s. 121.

szkodę, poważne ubytki”⁸. Według PIUSA XII dawstwo jest niedopuszczalne, zatem transplantacja *ex vivo*⁹ nie powinna być wykonywana.

Z kolei w swym wystąpieniu do lekarzy w 1953 roku stwierdza: „pacjent, jak każda jednostka, nie ma prawa dysponowania swoim życiem, integralnością swego organizmu i poszczególnymi organami i ich naturalnymi funkcjami, o ile nie służy to dobru całego organizmu”¹⁰. Papież powołuje się tu na zasadę całościowości¹¹. Można stwierdzić, iż zasada całościowości dopuszcza przeszczep z dawcy na biorcę w imię dobra tego drugiego.

Stanowisko PIUSA XII wyraźnie wskazuje na jego dystans wobec przeszczepów *ex vivo*. Natomiast do przeszczepów *ex mortuo*¹² odnosi się pozytywnie. I tak, omawiając w swym przemówieniu zagadnienie przeszczepu rogówki, stwierdza:

Z punktu widzenia moralnego i religijnego, nie ma zastrzeżeń wobec pobrania rogówki ze zwłok. [...] Zmarły nie jest już – w pełnym tego słowa znaczeniu – podmiotem praw¹³.

Dokumenty omawianego pontyfikatu podają warunki, które należy spełnić, zanim dojdzie do pobrania narządów z organizmu martwego:

- ciało zmarłego należy traktować w sposób szczególny, z pietyzmem, ponieważ było ono siedliskiem duszy;
- musi mieć miejsce wyraźna zgoda rodziny zmarłego, która jest dziedzicem jego dóbr;
- jakakolwiek rekompensata nie powinna mieć miejsca¹⁴.

⁸ *Ibid.* s. 121.

⁹ Transplantacja z organizmu żywego.

¹⁰ PIUS XII, Przemówienie do uczestników sesji Międzynarodowego Biura, s. 122.

¹¹ Etyczna zasada zwana zasadą całościowości podaje, że można naruszyć dobro częściowe celem uratowania dobra podstawowego. W medycynie będzie to amputacja nogi chorego w celu ratowania jego życia. Twórcą zasady całościowości był św. TOMASZ z AKWINU.

¹² Transplantacja ze zwłok.

¹³ PIUS XII, Przemówienie do delegatów, s. 122.

¹⁴ CONCETTI, *I trapianti di organi umani*, s. 14.

Tak więc Prus XII wyraźnie przeciwstawiał się zapłacie, a co za tym idzie – handlowi narządami. Celem przekazania organów powinna być uprzednio wydana zgoda krewnych zmarłego, a jego ciało winno być traktowane z należytyym szacunkiem.

Przeszczepy zwierzęce, będące swoistą alternatywą dla ludzkich organów, zostały pozytywnie zatwierdzone w roku 1956 przez PIUSA XII. Jednakże przeszczep taki może być dopuszczalny tylko wtedy, gdy organ nie podważy genetycznej oraz psychicznej tożsamości osoby, która ten organ przyjmuje. Co więcej musi być pewność, że zabieg zakończy się pozytywnym skutkiem oraz że biorca nie stanie przed żadnym ryzykiem¹⁵.

W roku 1957 – w związku ze znacznym postępowaniem w reanimacji – Prus XII został zapytany przez lekarzy, kiedy tak naprawdę następuje kres ludzkiego życia. Papież odpowiedział:

Ludzkie życie trwa dopóty, dopóki funkcje życiowe – co należy odróżnić od samego funkcjonowania poszczególnych organów ciała – przejawiają się spontanicznie bez pomocy jakichś sztucznych działań¹⁶.

Papież dodał jeszcze, że:

Kościół nie ma żadnych szczególnych kompetencji w ustaleniu momentu śmierci, zadanie to bowiem spełnia biologia i medycyna¹⁷.

W nauczaniu PIUSA XII dotyczącym transplantologii widoczna jest pewnego rodzaju ewolucja w poglądach Kościoła, która niewątpliwie związana jest z postępowaniem chirurgii przeszczepowej.

PAWEŁ VI (1963–1978) na specjalnej audyencji w 1968 roku przyjął dwóch lekarzy, pionierów przeszczepu serca – Christiaana BARNARDA oraz Dentona A. COOLEYA¹⁸. Papież zachęcał lekarzy do

¹⁵ Por. KNIAŻ, *Kościół a transplantacja*, s. 22.

¹⁶ SZOSTKIEWICZ & WALEWSKI, *Kościół i medycyna*.

¹⁷ BIESAGA, *Kontrowersje wokół nowej definicji śmierci*, s. 23.

¹⁸ KORNAŚ, *Współczesne eksperymenty medyczne*, s. 212.

dalszych poszukiwań i życzył im dalszych sukcesów. Przyjęcie chirurgów na audyencji można odebrać jako wyraz otwartości Kościoła na tego typu praktykę leczniczą.

JAN PAWEŁ II (1978–2005) poświęca zdecydowanie najwięcej uwagi zagadnieniu przeszczepiania. W czasie jego pontyfikatu powstało wiele prac skupiających się na tej metodzie leczenia. Zainteresowanie transplantologią wynikało z gwałtownego rozwoju tej dziedziny medycyny, co wpłynęło na kształtowanie się stanowiska Kościoła w tej sprawie. Papież w praktyce przeszczepiania widzi ochronę życia ludzkiego.

W liście apostolskim *Dolentium hominum* podaje, iż głównym zamierzeniem medycyny oraz praktyk leczniczych, do których należy między innymi transplantacja, jest nie tylko dobro i zdrowie ciała, ale człowieka jako takiego, którego ciało zostało dotknięte chorobą. Choroba bowiem i cierpienie są doświadczeniem, które obejmuje nie tylko samo ciało, ale całego człowieka w jego jedności ciała i duszy¹⁹. Rozwój i upowszechnianie się praktyki transplantacyjnej daje możliwość leczenia wielu schorzeń, które do niedawna mogły prowadzić do śmierci lub, w najlepszym przypadku, do bolesnej i ograniczonej egzystencji²⁰.

Technika przeszczepów to wielki krok naprzód w dziejach nauki służącej człowiekowi. Niemało jest dzisiaj ludzi, którzy zawdzięczają życie przeszczepowi organów. W coraz większej mierze technika przeszczepów jawi się jako skuteczna metoda realizacji podstawowego celu wszelkiej medycyny, którym jest służba ludzkiemu życiu²¹.

¹⁹ Por. JAN PAWEŁ II, List apostolski *Dolentium hominum*, s. 128. List dostępny jest w Internecie pod adresem: http://translate.google.pl/translate?hl=pl&sl=en&u=http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/hlthwork/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_11021985_dolentium-hominum_en.html&prev=search

²⁰ Por. *Karta Pracowników Służby Zdrowia*, numery 83–91. Por. też: JAN PAWEŁ II, Przemówienie na I Międzynarodowym Kongresie.

²¹ JAN PAWEŁ II, *Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty. Przemówienie do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego*, nr 1. Por. też: KNIAŻ, *Kościół a transplantacja*, s. 8.

Transfuzja krwi dała początek przeszczepianiu narządów, człowiek znalazł sposób ofiarowania części siebie samego, swojej krwi i ciała, by inni mogli dalej żyć. Nauka oraz doskonałe przygotowanie i zaangażowanie lekarzy sprawia, że pojawiają się nowe i wspaniałe wyzwania.

Encyklika *Evangelium vitae*²² (1995) również wystawia pozytywną notę przekazywaniu narządów do przeszczepu:

[...] oprócz faktów powszechnie znanych istnieje jeszcze heroizm dnia codziennego, na który składają się małe lub wielkie gesty bezinteresowności, umacniające autentyczną kulturę życia. Pośród tych gestów na szczególne uznanie zasługuje oddawanie organów, zgodnie z wymogami etyki, w celu ratowania zdrowia, a nawet życia chorym, pozbawionym niekiedy wszelkiej nadziei²³.

Akceptacja Kościoła nie jest jednak bezwarunkowa. Metody leczenia, które są wykonalne przez lekarzy i które są możliwe do zastosowania, często są niezgodne z zasadami etyki. Lekarze wielokrotnie stają przed problemem moralnym typu: co potrafię zrobić, a co mi zrobić wolno²⁴.

Dawstwo *ex vivo* – wg JANA PAWŁA II – zasługuje na szczególne uznanie, ponieważ niesie ze sobą wielkie ryzyko zdrowotne. Dawstwo z organizmu żywego papież sprowadza do ofiarowania. Podczas wykładu wygłoszonego 29 sierpnia 2000 roku do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego wypowiedział się następująco:

Przed wszystkim należy podkreślić – jak zauważyłem już przy innej okazji – że każdy przeszczep narządu ma swoje źródło w decyzji o wielkiej wartości etycznej: „decyzji, aby bezin-

²² „Ewangelia życia”. O wartości i nienaruszalności życia ludzkiego.

²³ JAN PAWEŁ II, *Evangelium vitae*, nr 86. Encyklika dostępna jest w Internecie pod adresem: <http://adonai.pl/jp2/pliki/ev.pdf>

²⁴ Por. KOWAL, Cały do grobu, s. 211.

teresownie ofiarować część własnego ciała z myślą o zdrowiu i dobru innego człowieka²⁵.

Katechizm Kościoła Katolickiego podaje:

Przeszczep narządów jest moralnie nie do przyjęcia, jeśli dawca lub osoby uprawnione nie udzieliły na niego wyraźnej zgody. Jest on natomiast zgodny z prawem moralnym i może zasługiwać na uznanie, jeśli zagrożenia i ryzyko fizyczne i psychiczne ponoszone przez dawcę są proporcjonalne do pożądanego dobra u biorcy. Jest rzeczą moralnie niedopuszczalną bezpośrednie powodowanie trwałego kalectwa lub śmierci jednej istoty ludzkiej, nawet gdyby to miało przedłużyć życie innych osób²⁶.

JAN PAWEŁ II ostrzega przed instrumentalnym traktowaniem człowieka, co wyraził w Przemówieniu na I Międzynarodowym Kongresie Stowarzyszenia na rzecz Wspólnoty Narządów, stwierdzając:

W rzeczywistości przecież, ciało ludzkie jest zawsze ciałem osobistym, ciałem osoby. Organizm nie może być postrzegany jedynie jako fizyczne czy biologiczne istnienie, ani jego narządy i tkanki nie mogą być przedmiotem sprzedaży lub wymiany handlowej. Takie, sprowadzone do materialistycznego, rozumienie człowieka prowadzić może jedynie do czysto instrumentalnego postrzegania tego ciała, a zatem i osoby²⁷.

Materializm prowadzi do instrumentalnego traktowania ciała, co uderza w godność osoby. Z tej perspektywy implantowanie narządów nie będzie już aktem ofiary, a tylko nagannym wywłaszczeniem lub ograbieniem ciała. Osoba może przekazać wyłącznie to, czego może

²⁵ JAN PAWEŁ II, *Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty. Przemówienie do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego*, nr 3. Por. też: TABATH, Deklaracja podarowania narządów.

²⁶ KKK, 2296. Katechizm dostępny jest w Internecie pod adresem: <http://www.katechizm.opoka.org.pl/> Por. też: KARPYN, *Bioetyka chrześcijańska*, s. 119.

²⁷ JAN PAWEŁ II, Przemówienie na I Międzynarodowym Kongresie; SZCZYGIEL, *W trosce o życie*, s. 220.

się wyżyć, nie narażając przy tym na ryzyko swego życia oraz tożsamości osobowej. Wiadomą rzeczą jest, iż organy niezbędne do życia mogą być ofiarowane tylko po śmierci²⁸.

JAN PAWEŁ II zdecydowanie przestrzega przed nadużyciami, które mogą mieć miejsce podczas pobierania narządów od pacjentów, „zanim jeszcze zostaliby uznani według obiektywnych i adekwatnych kryteriów za zmarłych”²⁹.

Kościół podejmuje również kwestię wyrażania zgody przez dawcę, pojmowanej jako podstawowy warunek do pobrania organów do przeszczepu. I tak zgoda domniemana, która obowiązuje w polskim ustawodawstwie, jest niezgodna z myślą Kościoła. Kościół wyraźnie zaznacza, iż pobranie jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy dawca lub jego opiekun prawny wyraził na to przyzwolenie. Milczenia dawcy nie można traktować jako przyzwolenia. W takiej sytuacji nie wolno kierować się zasadą *Qui tacet, consentire videtur*³⁰. Narządy wolno implantować wtedy, gdy zgoda potencjalnego dawcy została wyrażona. Natomiast z punktu widzenia etyki nie ma obowiązku darowania organów³¹.

JAN PAWEŁ II podczas przemówienia „Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty” akcentuje, iż priorytetem jest wyrażenie zgody dawcy, zanim dojdzie do pobrania.

Bezpośrednią konsekwencją [...] mającą wielkie znaczenie etyczne, jest konieczność wyrażenia przez dawcę świadomego przyzwolenia. Ludzki „autentyzm” tak doniosłego aktu wymaga, aby jednostka została należycie poinformowana o procesach, jakie się z nim wiążą, by mogła swobodnie i świadomie wyrazić swe przyzwolenie lub odmowę³².

²⁸ Por. JAN PAWEŁ II, Przemówienie na I Międzynarodowym Kongresie; SZCZYGIEL, *W trosce o życie*, s. 220.

²⁹ JAN PAWEŁ II, *Evangelium vitae*, nr 15.

³⁰ „Kto milczy, ten zdaje się zezwalać”. Jest to jedna z zasad prawa kanonicznego, której twórcą był papież BONIFACJ VIII.

³¹ Por. MACHINEK, *Śmierć w dyspozycji człowieka*, s. 43.

³² JAN PAWEŁ II, *Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty. Przemówienie do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego*, nr 3. Por. też: KNIAŻ, *Kościół a transplantacja*, s. 16.

W przypadku gdy dawca nie jest w stanie podjąć decyzji samodzielnie, przyzwolenia takiego mogą udzielić krewni zmarłego. Przyzwolenia powinni również udzielić biorcy darowanych narządów. Papiież dodaje, że nie jest rzeczą godziwą pobranie organów, gdy osoba za życia wyraziła sprzeciw w stosunku do tego typu działania³³.

Na temat zgody *Katechizm Kościoła Katolickiego* wypowiada się następująco: „jest moralnie nie do przyjęcia, jeśli dawca lub osoby uprawnione nie udzieliły na niego wyraźnej zgody”³⁴. Natomiast „Karta Pracowników Służby Zdrowia” podaje:

Osoba, żywa lub zmarła, z której dokonuje się pobrania narządów, powinna być uznana za dawcę, to znaczy za kogoś, kto zgadza się dobrowolnie na pobranie. [...] Przeszczep zakłada uprzednią, wolną i świadomą decyzję ze strony dawcy lub kogoś, kto reprezentuje go w sposób zgodny z prawem, zazwyczaj chodzi o członków najbliższej rodziny³⁵.

Zgoda jest zatem pojmowana jako dobrowolna, niczym nieprzymuszona decyzja, która została wyrażona przez osobę w sposób świadomy. Każdy człowiek ma prawo do rozporządzania własnym ciałem i tylko on sam zadecyduje, czy zostanie dawcą narządów.

Kolejnym zagadnieniem, które zajmuje bardzo ważne miejsce wśród rozważań Kościoła, jest problematyka śmierci człowieka. W kwestii tej zostało postawionych mnóstwo pytań, sformułowano wiele wątpliwości. Kiedy tak naprawdę następuje śmierć człowieka? Jakie kryterium znajduje tu zastosowanie?

W okresie pontyfikatu JANA PAWŁA II zdefiniowano śmierć człowieka, podając jej kryterium. I tak w roku 1981 Papięska Rada „*Cor Unum*”, odnosząc się do badań medycznych, społecznych oraz prawnych, w dokumencie „Niektóre kwestie etyczne odnoszące się do ciężko chorych i umierających” stwierdziła:

³³ Por. JAN PAWEŁ II, *Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty. Przemówienie do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego*, nr 3; KNIAŻ, *Kościół a transplantacja*, s. 17.

³⁴ KKK, 2296. Por. też: TABATH, *Deklaracja podarowania narządów*, s. 131.

³⁵ *Ibid.* s. 131.

Wzrasta jednak zgoda co do tego, że za zmarłego należy uznać człowieka, u którego zostałby stwierdzony całkowity i nieodwracalny brak aktywności mózgu (śmierć mózgowa)³⁶.

Natomiast cztery lata później Papieska Akademia Nauk w „Deklaracji o sztucznym przedłużaniu życia i dokładnym ustaleniu momentu śmierci” (1985) stwierdza:

Osobę uznaje się za zmarłą, gdy doznała nieodwracalnej utraty wszelkiej zdolności utrzymania czynności ustrojów integracyjnych i koordynacyjnych – tak fizycznych, jak i umysłowych³⁷.

Śmierć człowieka można orzec tylko wtedy, gdy po pierwsze nastąpi brak oddechu i krążenia, po drugie trwale i nieodwracalnie ustanie wszelkich czynności mózgu. Podczas omawiania zagadnienia ustalono, iż kryterium śmierci człowieka jest śmierć mózgu, ponieważ po ustaniu oddechu i krążenia dojdzie do natychmiastowej śmierci mózgowej³⁸.

Podobnie na temat kryterium śmierci człowieka wyraża się „Karta Pracowników Służby Zdrowia”. Osoba zostanie uznana za zmarłą, gdy stwierdzi się u niej śmierć mózgową. Polega ona na nieodwracalnym ustaniu wszystkich funkcji mózgu. Po stwierdzeniu śmierci mózgowej, tj. po należytej weryfikacji, można dokonać pobrania organów³⁹.

Na zebraniu uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego w Rzymie w 2000 roku, JAN PAWEŁ II przychylnie opiniuje przyjęte kryterium śmierci człowieka:

W tym miejscu można orzec, że przyjęte w ostatnim okresie kryterium, na podstawie którego stwierdza się śmierć, a mianowicie całkowite i nieodwracalne ustanie wszelkiej aktywności mózgowej, jeśli jest rygorystycznie stosowane, nie wydaje

³⁶ BIESAGA, Kontrowersje wokół nowej definicji śmierci, s. 23. Por. też: SZCZYGIEL, *W trosce o życie*, s. 446

³⁷ BIESAGA, Kontrowersje wokół nowej definicji śmierci, s. 23. Por. też: SZCZYGIEL, *W trosce o życie*, s. 453–454.

³⁸ Por. BIESAGA, Kontrowersje wokół nowej definicji śmierci, s. 23; SZCZYGIEL, *W trosce o życie*, s. 453–454.

³⁹ Por. *Karta Pracowników Służby Zdrowia*, nr 87; BIESAGA, Kontrowersje wokół nowej definicji śmierci, s. 23.

się pozostawać w sprzeczności z istotnymi założeniami rzetelnej antropologii⁴⁰.

Przedstawione wyżej stanowiska nie sprawią, iż dyskusje na ten temat ustaną. Mogą jedynie uspokoić i zapewnić, że przy obecnym stanie wiedzy nie dochodzi do wykroczeń przy ustalaniu śmierci dawcy organów, które mogą się przyczynić do uratowania życia innym osobom.

Do zagadnień analizowanych przez JANA PAWŁA II należy również kwestia rozdzielania darowanych organów. Papież podczas wygłoszenia przemówienia zatytułowanego „Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty” twierdzi, że jedyne kryteria mające zastosowanie wobec przydzielenia narządów to kryteria kliniczne i immunologiczne. Papież przestrzega również, aby te kryteria nie miały charakteru dyskryminującego biorcę ze względu na rasę, płeć, religię, status społeczny czy wiek⁴¹.

Duże zaawansowanie techniki medycznej daje możliwość wszczęcia pacjentom organów zwierzęcych. Czy przeszczep taki niesie za sobą problemy natury etycznej? Tu JAN PAWEŁ II powołuje się na PRUSA XII, który wydał akceptację na przeszczepy pochodzenia zwierzęcego, twierdząc, iż stanowisko Kościoła w niniejszej sprawie się nie zmieniło. Podczas konferencji poświęconej temu zagadnieniu zaznaczył jednak, że należy się wykazywać wrażliwością na los zwierząt, nawet wtedy, gdy wykorzystuje się je dla wyższego dobra człowieka.

Bez wątpienia, przeszczepianie zwierzęcych organów i tkanek człowiekowi rodzi nowe problemy natury naukowej i etycznej. Dyskutowaliście o nich w sposób odpowiedzialny i kompetentny, mając na uwadze jednocześnie dobro i godność człowieka, możliwe zagrożenia natury medycznej, nie zawsze wymierne i przewidywalne, wreszcie wrażliwość na los zwierząt,

⁴⁰ JAN PAWEŁ II, *Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty. Przemówienie do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego*, nr 5. Por. też: BIESAGA, *Kontrowersje wokół nowej definicji śmierci*, s. 23.

⁴¹ Por. JAN PAWEŁ II, *Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty. Przemówienie do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego*, nr 6; KNIAŻ, *Kościół a transplantacja*, s. 21.

którą należy okazywać zawsze, nawet wówczas gdy wykorzystuje się je dla wyższego dobra człowieka⁴².

Papieska Akademia „Pro Vita” w swym dokumencie „Perspektywy dla ksenotransplantacji. Aspekty naukowe i rozważania etyczne” (26.09.2001 r.) stwierdza, iż dozwolone jest wykorzystanie zwierząt „w celu powiększenia szans na przeżycie człowieka i ratowania jego zdrowia”⁴³. Ludzie natomiast pozostają odpowiedzialni za sposób, w jaki zwierzęta traktują. „Poświęcenie zwierząt może być usprawiedliwione tylko, jeżeli jest wymagane dla osiągnięcia ważnych korzyści dla człowieka”⁴⁴.

Do teŹże problematycznej materii naleŹy takŹe temat pobrań tkanek z ludzkich pŁodów w celach terapeutycznych. Materiał transplantacyjny pobiera się od pŁodów poaborcyjnych, ale rÓwnieŹ od pŁodów wykreowanych w tym celu drogą klonowania. Takie manipulacje techniczne sĄ nie do przyjĘcia przez naukĘ Kościoła.

Pogląd na owe zagadnienie JAN PAWEŁ II wyraził w encyklice *Evangelium vitae*, w której stwierdza:

Na takie samo potępienie moralne zasługuje takŹe praktyka wykorzystywania embrionów i pŁodów ludzkich jeszcze żywych — czasem wyprodukowanych „specjalnie w tym celu w drodze zapłodnienia” w probÓwce — juŹ to jako „materiału biologicznego” do wykorzystania, juŹ to jako *źródła organów albo tkanek do przeszczepów*, słuŹących leczeniu niektórych chorÓb. W rzeczywistości zabójstwo niewinnych istot ludzkich, nawet gdy przynosi korzyść innym, jest aktem absolutnie niedopuszczalnym⁴⁵.

Brak akceptacji dla metody klonowania terapeutycznego wynika z ingerencji w godność istoty ludzkiej, mimo Źe jest ona jeszcze na etapie embrionalnym. PapieŹ dodaje, iŹ trzeba wystrzegać się metod,

⁴² JAN PAWEŁ II, *Poszukujcie zawsze dobra człowieka. Przesłanie do uczestników konferencji Papieskiej Akademii „Pro Vita”*, nr 2.

⁴³ WÓJCIK, *Etyczne aspekty transplantacji serca*, s. 136.

⁴⁴ *Ibid.* s. 136.

⁴⁵ JAN PAWEŁ II, *Evangelium vitae*, nr 63.

które są sprzeczne z poszanowaniem godności i wartości osoby. Manipulacja ludzkimi embrionami oraz ich eksploatacja są moralnie nie do przyjęcia nawet wówczas, gdy ich zamierzony cel jest sam w sobie dobry⁴⁶.

BENEDYKT XVI w czasie swego pontyfikatu (2005–2013) nie podjął się szczegółowego omówienia problematyki przeszczepiania. Niemniej już w swojej pierwszej encyklice *Deus Caritas Est*⁴⁷ (2005) przedstawia wartość ludzkiego ciała, które nie jest źródłem zła czy grzechu, ale ma swoją wartość⁴⁸.

Z inspiracji i pod egidą BENEDYKTA XVI powstało w 2008 roku niezmiernie ważne dzieło – „Instrukcja *Dignitas personae* dotycząca niektórych problemów bioetycznych”. We wstępie do „Instrukcji” czytamy:

Każdej istocie ludzkiej, od poczęcia aż po naturalną śmierć, należy się godność osoby. Ta podstawowa zasada, wyrażająca wielkie „tak” dla ludzkiego życia, powinna znaleźć się w centrum refleksji etycznej nad badaniami naukowymi w dziedzinie biomedycyny, które w dzisiejszym świecie nabierają coraz większego znaczenia⁴⁹.

Zatem czy właściwa będzie tu interpretacja, iż ciało ludzkie, ciało dawcy narządów jest tak cenne, że byłoby wielce nierozsądne, gdyby po śmierci nie zostało ono należycie spożytkowane. Dotyczy to również ciała dawcy za życia, który dzieląc się swym ciałem w postaci organu czy tkanek, daje możliwość powrotu do zdrowia ludziom śmiertelnie chorym. Dla chorego przeszczep jest niekiedy ostatnią szansą uratowania fundamentalnej wartości, jaką jest życie.

Reasumując, w dokumentach społecznej nauki Kościoła nie odnajdziemy jednoznacznego stwierdzenia, że Kościół popiera transplantację w ogóle. Kościół obecnie dopuszcza przeszczepianie po spełnieniu

⁴⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty. Przemówienie do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego*, nr 8; KNIAŻ, *Kościół a transplantacja*, s. 22.

⁴⁷ „Bóg jest miłością”.

⁴⁸ Por. BENEDYKT XVI, *Deus Caritas Est*, nr 5. Encyklika dostępna jest w Internecie pod adresem: http://www.mbk.m.pl/papa/papa365/encyklika_1.pdf

⁴⁹ KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Instrukcja Dignitas personae*, nr 1.

następujących warunków: wyraźnej zgody dawcy lub jego krewnych oraz stwierdzeniu śmierci mózgowej dawcy. Zatem niedopuszczalne jest pobranie organu w przypadku domniemanej zgody dawcy. Kościół wyraźnie sprzeciwia się pobieraniu narządów zarówno od ludzkich płodów, które zostały pozyskane drogą klonowania, jak również od płodów poaborcyjnych. Klonowanie terapeutyczne jest nie do zaakceptowania przez Kościół, ponieważ życie ludzkie jest objęte ochroną od momentu poczęcia. Również handel organami — w świetle nauki Kościoła — jest niedopuszczalny.

Literatura

- BENEDYKT XVI, *Deus Caritas Est*, Kraków : Wydawnictwo św. Stanisława, 2006.
- BIESAGA, T., Kontrowersje wokół nowej definicji śmierci, *Medycyna Praktyczna* 2 (2006), s. 20–23.
- CONCETTI, G., *I trapianti di organi umani: esigenze morali*, Casale Monferrato : Piemme, 1987.
- HASKOVCOVA, H., *Między życiem a śmiercią*, [przeł.] H. WASYLKIEWICZ, Warszawa : PWN, 1978.
- JAN PAWEŁ II, *Evangelium vitae*, [w:] *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, [red.] S. MAŁYSIAK, t. 2, Kraków : Wydawnictwo św. Stanisława, 1996, s. 641–754.
- JAN PAWEŁ II, List apostolski *Dolentium hominum* (11.02.1985 r.), *Częstochowskie Studia Teologiczne* 30 (2002), s. 125–133.
- JAN PAWEŁ II, *Poszukiwania naukowe muszą szanować godność każdej ludzkiej istoty. Przemówienie do uczestników Kongresu Światowego Towarzystwa Transplantologicznego*, Rzym, 29 sierpnia 2000 r.
URL : http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/transplantologia_29082000.html.
- JAN PAWEŁ II, *Poszukujcie zawsze dobra człowieka. Przesłanie do uczestników konferencji Papieskiej Akademii „Pro Vita”*, Rzym, 2 lipca 2001 r. URL : http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/provita_01072001.html.
- JAN PAWEŁ II, Przemówienie na I Międzynarodowym Kongresie Stowarzyszenia na rzecz Wspólnoty Narządów (20 VI 1991 r.),

- Informator Pielgrzymia* 8(179) (2011), s. 3, URL :
http://pielgrzym.com.pl/archiwum/2011/08_2011.pdf.
- KARPYN, H., *Bioetyka chrześcijańska Wojciecha Bołozza*, [w:]
Bioetyka polska, [red.] T. BIESAGA, Kraków : Wydawnictwo
Naukowe PAT, 2004, s. 107–123.
- Karta Pracowników Służby Zdrowia*, Watykan : Michaelinum, 1995,
URL : <http://www.incet.uj.edu.pl/dzialy.php?l=pl&p=33&i=3&m=30&j=1&z=0&k=3&id=13&n=10>.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań : Wydawnictwo
Pallottinum, 1994.
- KNIAŻ, G., *Kościół a transplantacja*, Skwierzyna : Broszura
Stowarzyszenia „Życie po przeszczepie”, 2005.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY, *Instrukcja Dignitas personae*, Rzym,
2008, URL :
http://adonai.pl/nieplodnosc/pliki/dignitas_personae.pdf.
- KORNAŚ, S., *Współczesne eksperymenty medyczne w ocenie etyki
katolickiej*, Częstochowa : Wydawnictwo Archidiecezjalne
„Regina Poloniae”, 1986.
- KOWAL, K., *Cały do grobu...*, czyli rzecz o kłopotach ze społeczną
tolerancją przeszczepów *ex mortuo*, [w:] *Tolerancja. Studia
i szkice*, [red.] A. ROSÓŁ & M.S. SZCZEPAŃSKI, t. 10, Częstochowa :
Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2003, s. 201–224.
- MACHINEK, M., *Śmierć w dyspozycji człowieka. Teologia moralna
wobec problemów etycznych u kresu życia ludzkiego*, Olsztyn :
Wydawnictwo Hosianum, 2001.
- PIUS XII, Przemówienie do delegatów Włoskiego Stowarzyszenia
Dawców Rogówek i Włoskiej Unii Niewidomych (14.05.1956 r.),
Kardiochirurgia i Torakochirurgia Polska 4 (2004), 119–126.
- PIUS XII, Przemówienie do uczestników sesji Międzynarodowego
Biura i Dokumentacji Medycyny Wojskowej (19.10.1953 r.),
Kardiochirurgia i Torakochirurgia Polska 4 (2004), 119–126.
- SIKORA, A., *Europejskie standardy bioetyczne w perspektywie dialogu
cywilizacyjnego*, Poznań : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza,
Wydział Teologiczny, 2013.

- SZCZYGIEŁ, K., [red.] *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, Tarnów : Biblos, 1998.
- SZOSTKIEWICZ, A. & P. WALEWSKI, *Kościół i medycyna*, *Polityka*, nr 2640 (9.02.2008 r.), s. 32–37, URL : <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/nauka/245512,1,kosciol-i-medycyna.read>.
- ТАВАТН, К., Deklaracja podarowania narządów — aspekt moralny, *Kardiochirurgia i Torakochirurgia Polska* 4 (2004), s. 130–132.
- WÓJCIK, B., Etyczne aspekty transplantacji serca, *Kardiochirurgia i Torakochirurgia Polska* 4 (2004), s. 133–138.